

GRÓF DEGENFELD-SCHONBURG SÁNDOR

AHOGY ÉN LÁTOM – VISSZATEKINTÉS

■ Az idén léptem be 95. életévembe. Érzem a magas kort fizikailag és szellemileg egyaránt.

Az *Elmélkedések* című könyvem különböző kiadásaiból és a nemrég megjelent *Gondolataim* című írásból olvasóim megismerhették élettörténetemet és gondolatvilágomat.

Német eredetű családból származom, többnyelvű nevelésemnek köszönhetően már gyermekkoromban négy nyelven beszéltem. A külföldi könyveket eredetileg olvashattam, idegen kultúrákat az anyanyelvükön ismerhettem meg. Mindez azt eredményezte, hogy megértettem más nemzetek felfogását, látóköröm szélessé válhatott, a kulturális különbségeket elfogadtam. Házasságok révén kerültünk Erdélybe, ahol teljesen azonosultunk a magyar nép sorsával.

Ezen azonosulásunk nagyon tragikus volt, és valóságos csoda, hogy még léte-zünk. Akkoron Magyarországnak nagyon tehetséges és értékes vezetői voltak, akik ezt a sokat szenvedett népet a teljes pusztulástól megmentették (említésképpen néhány fontos személy): gróf Teleki Pál, gróf Bethlen István, gróf Apponyi Albert, vitéz nagybányai Horthy Miklós, Hóman Bálint, Keresztes-Fischer Ferenc és még sokan mások az elmúlt évszázadokban. Jelenleg Orbán Viktor miniszterelnök vezet az országot; karizmatikus egyéniség, remek szónok, sokak által tisztelt és szeretett politikus.

Határok, földrajzi adottságok

■ Magyarország ezeréves történelme folyamán három földrajzi alakot kellett hogy magára öltjön. Az első két alkalommal: 896-tól 1526-ig, majd 1691-től 1918-ig; ezt a történelmi formát nyugaton a magyar Alpok, északon és keleten a Kárpátok határolták.

A második történelmi formáját a török hódoltság idejére datálhatjuk, amely 1526-tól 1691-ig volt érvényben. Ez a berendezkedés a külső határok szempontjából fontos változásokat nem hozott, viszont ezzel ellentétben a belső átalakulás jelentős volt, az ország három részre szakadt: a császári Magyarországra, a török birodalom által meghódított területekre, illetve a törököktől független országrészre, Erdélyre. A többi országrésztől különbözően az ekkor már saját alkotmánnyal rendelkező Erdély azért maradhatott „független”, mert igen magas adót fizetett a szultánnak.

Végezetül a harmadik és jelenlegi formáját Magyarország az I. világháborút követő trianoni békeszerződés (1920. június 4.) áldozataként „szenvetted” el. Ekkor az ország elvesztette lakosságának több mint a felét, területeinek pedig hetven százalékát. Erdély, Szlovákia, a Bácska, a Bánát, Horvátország és Szlovénia mind elvesztek, valójában csak a Magyar Alföld és a Dunántúl egy része maradt meg.

Földrajzi helyzetéből adódóan a nagy és hódító hatalmak mindig el kellett hogy foglalják, akár Nyugat-, akár Kelet-Európát célozták meg. Hitlernek éppúgy szüksége volt rá stratégiai pontként, mint Sztálinnak. Előbbi az akkori Szovjetunió, utóbbi pedig egy Közép-Európa elleni háborút indított földjeiről. Sajnálatos

módon a kommunista diktatúra Magyarországon és térségében felmérhetetlen károkat okozott. Jaltában, a területi felosztáskor Roosevelt még Winston Churchill ellenzésére is nagy segítséget nyújtott a hajdani szovjet diktátornak, mikor is Magyarországot átengedte neki. Ezen döntés megpecsételt az ország sorsát közel negyven évre.

Két Magyarország létezik: az egyik egy barátságos, dombos vidék, a Dunántúl szőlőhegyeivel és kastélyaival, melynek kertjeiben öreg fák állnak, a vendéglőkben minden este ugyanazok az asztaltársaságok ülnek, ugyanazokat a vicceket mesélik, és ha az idő letelik, ugyanazon az úton távoznak. Ebben az országban születtek humanitárius tanáraink, liberális papjaink, akik tanítványaikat délutánonként lakásaikba hívták, ott Horatiustól és Rotterdami Erasmusról meséltek, majd búcsúzáskor minden ifjúnak édes almát dugtak a zsebébe.

A másik a Magyar Alföld, a Dunától keletre, ahol kevés a kastély, ahol a kertekben nincsenek öreg fák, mert kivágták őket, mielőtt még árnyékot nyújthattak volna. Falvak helyett magányos udvarok és kunyhók álltak itt hajdanán, és az asztaltársaságok sem töltötték meg a vendéglőket. Ezen a vidéken születtek legnagyobb költőink, forradalmi papjaink és prófétáink, akik népüket nem tanítani, hanem megváltani akarták. Itt nem találunk könyvtárakat és bútorokat a barokk korszakból. Az arra járó katonaság tüzelőnek már rég elégette őket. Ezen országrész a múltandóság, az ősidők tengeri mélysége, a tradíciók nélküli Alföld, ahol nem hinnénk, hogy Európában vagyunk.

Történelmi áttekintés

■ A Krisztus utáni első évezredben Magyarországon számos népcsoport lakott, egységes államot azonban nem tudtak alapítani. Az Alföld mocsarai vagy Erdély erdősegei sok veszélyt rejtettek. Ez volt az a Magyarország, amely a Habsburg-háznak és a szentséges Római Birodalomnak 250 évig védőfalként szolgált, míg nem a török ágyúgolyók úgy hatoltak át rajta, akár egy szitán.

Az első évezredben sok nép akart a Duna-medencében letelepedni, de mind megsemmisültek. Csupán a rómaiaknak sikerült hosszabb ideig megmaradni, de ők sem merészkedtek az Alföld mocsaras vidékeire. Megelégedtek a Dunántúllal, amit Pannóniának neveztek, és időnként Erdéllyel. Pannónián keresztül utakat építettek, és a Duna-part jobb oldalán megalapították a római települést, Aquincumot (a mai Budapest III. kerületében, a város északnyugati oldalán). Központi helyet foglalt el a birodalomban, mivel még maga Hadrianus, a filozófus császár Marcus Aurelius, illetve Septimius Severus is élt ezen a területen.

A magyarok finnugor eredetűek, Árpád fejedelem vezetésével 896-ban telepedtek le a mai hazájukban. Azelőtt Közép-Ázsiában, később északkeletre Besszarábiától (a Prut, a Dnyeszter és a Duna-delta által határolt terület, amely jórészt megegyezik a mai Moldovai Köztársasággal, kisebb része azonban 1940-ben Ukrajnához került), a szomszédos pásztornépektől nyugatra lettek szorítva. Nomád, lovas nép volt, becslések szerint 200 ezer főt számlálva. Rövid időn belül elfoglalták az aránylag kevésbé lakott, gyengén védett határterületeit a frank, cseh és bolgár birodalomnak, tulajdonképpen a mai Közép- és Kelet-Magyarországot. Ezt a vidéket szláv parasztok lakták, akik többnyire jobbágyok voltak, és mivel a magyarok mezőgazdasággal nem akartak foglalkozni, a jobbágyokat szolgákká tették. Ezek a népek eltűntek, a finnugor szókincsből alig ismerünk százat.

A magyar történelem első hatvan évét rablóhadjáratok jellemezték. A magyarok ugyan otthonra találtak, de ez az új otthon nem biztosított elegendő élelmet. Állat- és élelembeszerzésének érdekében zsákmányolási hadjáratokra volt szükség, így a tizedik században számtalanszor elvándoroltak a Boszporuszig, a Földközi-tengerig vagy az Atlanti-óceánig. Éhesen portyáztak Nyugat- és Dél-Európán

keresztül. Villámgyors támadásaikkal Európa hadseregeit messze felülmúlták. Azonban hamar világossá vált, hogy egy nép tartósan nem élhet úgy, hogy marhákat, disznókat, kecskéket fülöldön szerez be, majd hazatereli. A portyázó, fosztogató életmódra alternatívát kellett találni, amely egy sokak halálát okozó vereség formájában mutatkozott meg: 955-ben I. Ottó német király Augsburgnál az újonnan megszervezett lovasságával megverte a magyarokat, mikor is (becslések szerint) a magyar nép közel egynegyede veszett oda. A sors iróniája, hogy ez a számtalan emberáldozatot követelő vereség mentette meg a magyarságot önmagától, és biztosította jövőjét: felismerték, hogy meg kellett tanulniuk a földet művelni. A rabszolgák megtanították uraikat a szántásra, aratásra, a gabona őrlésére, a mezőgazdasági alapok immáron biztosítva voltak. Azonban egy fejlett, európai ország optimális berendezkedéséhez rengeteg más intézkedésre is szükség volt. Ezt a fejlődési irányt ismerte fel Géza fejedelem, Szent István királyunk édesapja, aminek következtében 973-ban a német királlyal kötött béke eredményeként keresztény misszionáriusokat, német lovagokat, olasz és francia kézműveseket, építőmestereket hozatott az országba. A változások hihetetlen gyorsasággal következtek be, különösen mikor Szent Istvánt királlyá koronázták 1001-ben. A nehézségek, amelyekkel az első keresztény uralkodónak meg kellett küzdenie, hihetetlenül nagyok voltak. A magyar lakosság többségében pogány volt, a szabad élethez voltak hozzászokva. Az új településeket, normákat börtönnek, a keresztény vallást saját hitük megcsúfolásának, a kötelező templomba járást pedig a szabad ember legsúlyosabb megaláztatásának tekintették. Hozzájárult ehhez az is, hogy a misszionáriusok nyelvi korlátok révén nem tudták a hittant, a keresztény hit absztrakt gondolatait továbbadni, elmagyarázni. Az ősmagyar nép ezért a misszionáriusokat boldognak tekintette, főleg amikor a Szentháromság dogmáját vagy a Szent Áldozást latinul próbálták elmagyarázni.

1301-ig Magyarországot az Árpádok családja uralta. Jó diplomaták voltak, de közgazdasághoz és pénzügyekhez nem értettek. Szent László (1077–1095) idejében eltűntek a pogányság nyomai, a keresztény királyság fennmaradása immáron biztosítva volt. Magyarország rövid időn belül Európa egyik legjelentősebb állama lett, melyhez hozzájárult, hogy Könyves Kálmán (1095–1116) Horvátország, majd Dalmácia elfoglalásával igencsak megnövelte területét. Mindezek az Árpádoknak diplomáciai, politikai és földrajzi, nem pedig gazdasági sikert jelentettek. Gazdasági fejlődésre viszont nagy szükség volt. A korábban már említett földrajzi elhelyezkedés előnyéül szolgált, hogy Európa kereskedelmi útvonalai mind Magyarországon keresztül vezettek (Bizánc–Varsó–Velence–Prága–Varsó–Bizánc–Hanzavárosok–Bizánc–Párizs), amely némi bevételhez juttatta a királyságot. Az Adriai-tengeren szerzett kisebb terület is jövedelmező lett volna, de jelentős kereskedelmi flotta hiányában nem eredményezett komoly bevételi forrást. Ismét külföldi segítségre volt szükség, hogy működésképpé tegyék a tengeri kereskedelmet. Így történhetett, hogy bizánci és dél-németországi kereskedők ápolták a magyar borexportot.

A következő évszázadokban, néhány évvel az angol Magna Charta után, a nemesség és a parasztság kieroszakolta II. András királytól az első magyar alkotmányt, az úgynevezett Aranybullát (1222). Ennek alapján a köznemesség egyenjogú lett a főnemességgel. A 13. század első negyven éve fellendítette a magyar román stílust. Miután az esztergomi bazilika építése már III. Béla alatt befejeződött, a király és az egyház mellett a magyar arisztokrácia is olyan monumentális épületeket létesített, mint a jáki, lébényi és zsámbéki templomok. 1241 tavaszán mongol invázió érte az országot. IV. Béla király (1235–1270) – akit második honalapítóknak is neveznek – Európa hatalmasainak segítségét kérte, de azok mind cserbenhagyták. Végül a muhi mezőn Batu kán seregei mondhatni elpusztították a magyarságot. A sors fintora, hogy a mongolok ugyanazzal a taktikával győztek, mint 300 évvel ezt megelőzően a magyarok: egy keresztény hadsereg páncélingek-

ben nem tudott ellenállni az ázsiai rokonok halálos nyílveszőinek. Béla király hűséges követőivel az Adriai-tenger egyik szigetére tudott elmenekülni. Tizennégy hónapig volt távol, mely idő alatt a mongolok felbecsülhetetlen pusztítást vittek végbe. Szerencsére a városokat nem tudták elfoglalni, viszont halál és kár szegélyezte útjukat. A nagy kán 1242-ben bekövetkezett halála után a mongol hordákat hazarendelték, és a tatár elhagyta az országot. IV. Béla ekkor sietve visszatért, majd nagy energiával látott neki az újjáépítésnek. Középpontba helyezte az esetleges újabb tatár támadás elleni felkészülést, ennek köszönhetően korszerű kővárakat építtetett és birtokadományaival alattvalóit is erre ösztönözte.

IV. Béla király halála után az általános anarchia korszaka következett be. Utódja, IV. László nem tudta a feudális nagyurakat és a hunokat megfékezni. 1301-ben III. András, az utolsó Árpád-házi király is meghalt, majd a trónkövetelők egymás elleni harca árnyékolta be az éveket. Végül a nápolyi I. Károly (1310–1342) szerezte meg a koronát (később Károly Róbert néven lett ismeretes a magyar történelemben), azonban még közel 20 évébe telt, mire a feudális nagyurakat legyőzte, hatalmát megszilárdította. Kötelezte az Árpádokat, hogy magánvagyonuk felét szétosszák, melynek eredményeképp az ország elveszítette feudális struktúráját, a királyi latifundiumok eltűntek, és egy európai jellegű állammá alakult át. Mikor I. Károly már szilárdan kezében tartotta a hatalmat, egy hosszú, békés korszak következett. A bécsi, prágai, krakkói, párizsi és bolognai egyetemeken nagy számban tanultak magyar hallgatók: a magyar nemesség rablólovagokból udvari ceremóniákat ismerő gavallérokká vált. Károly Róbert fia, az igen népszerű Nagy Lajos király (1342–1382) folytatta apja gazdaságpolitikáját, melynek köszönhetően a városokban nagyszabású építkezések indultak, csodálatos gótikus templomok mellett tekintélyes magánházak épültek. Tetteit számtalan néplegenda és a *Toldi* eposzban a nagy költő, Arany János dicsőítette. Jellemző, hogy a népi hagyományok a király betegségéről nem beszélnek: leprája volt, és hosszú, szörnyűséges szenvedést követően hunyt el. A hagyományok megőrizték nemes karakterét, Nápoly és Bosznia ellen vezetett hadműveleteit.

Az oktatás nyelve latin volt, a gyönyörű miniatűrökkel díszített Káldy Márk-féle Biblia is latin nyelven fródot. Ennek a korszaknak a meglepetése a képzőművészet gyors fejlődése, a gótika felvirágozása. Oly zseniális mesterművek keletkeztek ekkor, mint a Kolozsvári Márton és György testvérek sárkányölő Szent Györgyöt ábrázoló prágai alkotása. Jelentős szerepet játszott a fejlődésben az is, hogy a német mellett más európai népek is kiterjesztették kulturális befolyásukat Magyarországra. A német kultúrának nagyon sokat köszönhetünk. Városaink német mintára épültek, minden jobb magyar könyvtárban megtalálhatók voltak Goethe, Schiller, Lessing, Herder, Wieland stb. munkái. Hiányoztak azonban Voltaire, Diderot, Montesquieu, Stendhal, Baudelaire, Milton, Keats, Shelley, Tempson és Thackeray művei.

A magyar Anjou-család kihalása után Nagy Lajos veje, Luxemburgi Zsigmond lett Magyarország királyává koronázva. Hosszú uralkodását (1387–1437) számos csata kísérte, de legnagyobb ellenségét mindig is a törökben látta. A török nagy veszélyt jelentett, hiszen elfoglalta Kis-Ázsiát, így Európa kapujában állt. Sajnálatos módon itt nem ért véget a hódítás, hamarosan Görögországot, majd szép sorjában az egész Balkánt uralma alá kényszerítette. A legnagyobb probléma az volt, hogy az egyre nagyobb térhódítás alatt a későbbi veszélyeztetett területek passzívák maradtak. Egy bizánci, szerb, bolgár, magyar és német szövetség a törököket egyetlen viharos támadással elüldözhetette volna, de legnagyobb bánatunkra nem így történt. A törökök lassan mozogtak, sietség nélkül, csak akkor támadtak, amikor az alkalmas pillanat elérkezett. Működésük következtében Magyarországnak több mint 150 évig nem volt nyugodt pillanata. Végül Hunyadi János személyében ta-

lálták meg a magyarok azt a vezetőt, aki kiváló katonai stratégia lévén reményt adott. Nagy jövedelmeit egy zsoldos hadsereg felállítására fordította, mely intézkedésével megnyerte magának az egész köznemesi réteget. Hunyadi 1443-ban a Balkánon, önkéntesektől kísérve győzedelmesen haladt előre. Sikereinek zálogaként a köznemesség kormányzóvá választotta. Vezetése alatt Kapisztrán János szerzetes segítségével önkéntes parasztok, köznemesek és keresztes lovagok álltak össze, majd együttes erővel 1456-ban a híres nándorfehérvári csatában megverték a törököt. Oly nagy csapást mértek rájuk, hogy a szultán Konstantinápolyig sietve vonult vissza, és hosszú évekig még csak nem is gondolhatott támadásra. Európa ujjongott. A pápa elrendelte, hogy a győzelem emlékére az egész világon, délidőben minden katolikus templomban megszólaljanak a harangok. Sajnos Hunyadi a győzelmet követően Belgrádban pestis áldozata lett. Két évvel később a köznemességnek sikerült tizenhat éves fiát, Hunyadi Mátyást királlyá választani. Neve „Corvin Mátyás az igazságos” lett (1458–1490), akinek uralkodása egybeforrt a magyar reneszánszsal. Személyében sokoldalú, művészetkedvelő és zseniális vezetőjére talált a nép. Életcélja volt, hogy kiűzze a törököt Európából, azonban felismerte, hogy a magyar hadsereg ehhez nem elég erős. Elhatározta, hogy utánpótlásszerzés céljából először a Nyugatot hódítja meg: Ausztriát, Csehországot és Morvaországot el is foglalta, ezáltal megszerezte a német-római császári koronát. Az újonnan szerzett hatalom már elég lett volna, hogy a török ellen forduljon, de sajnálatos módon egy ilyen nagyszabású terv kivitelezéséhez, egy ilyen álom megvalósításához az emberélet rövidnek bizonyult. Mátyás király hatalmának és adórendszerének köszönhetően államigazgatási szerveket hozott létre fizetett tisztségviselőkkel és egy állandó hadsereget („fekete sereg”). Tisztségviselőit folyamatosan ellenőrizte, így született róla a legenda, miszerint áruhában járta az országot, és próbára tette alattvalói hűségét, hozzáértését. Minden intézkedése igencsak sok pénzbe került, tudta, hogy forrásai végesek. Előre látta a gazdasági katasztrófát, ezért megduplázta erőfeszítéseit, hogy utánpótlás céljából Bécsset és Prágát is elfoglalhassa. A mondák szerint senki sem tudott személyes varázsának ellenállni. Délelőtt külföldi követekkel tárgyalt, majd ebédhez ült, ahol tréfaival az egész társaságot mulattatta. Jól tudott énekelni, a humanistáktól sokat tanult. Tanulmányozta a csillagok járását, közben szalonnát pirított, és egy üveg bort ivott hozzá. A török elleni hadjárat küszöbén és előzetes stratégiai célja elérését követően hirtelen elhalálozott.

1514-ben, ilyen zavaros viszonyok közepette újabb török támadás fenyegetett. A mindent eldöntő csata 1526-ban Mohácsnál esett meg, ahol 20 000 magyar lelte halálát. Miután seregünk megsemmisült, I. Szolimán szultán bevonult Budára, ahonnan nemsokára távozott is anélkül, hogy győzelmét kihasználta volna. Azt lehetne gondolni, hogy a török gyors távozása okán Magyarország előnyös helyzetbe került, de sajnos nem így történt. Habsburg Ferdinánd és Zápolya János mindketten Magyarország királyává koronáztatták magukat, és egymás ellen küzdöttek. János király, hogy győzelmét biztosítsa, szövetséget kötött a szultánnal, melynek következtében a török sereg azon nyomban megjelent Magyarország délnyugati határán. A cél egyértelmű volt, Bécsset el kellett foglalni. Ekkor azonban váratlan események történtek: a magyarok, akik hat évvel korábban saját fővárosukat nem tudták megvédeni, most önfeláldozó bátorsággal szálltak szembe a törökkel, egyedül Kőszeg vára tizenkilenc török támadást vert vissza. A hősi magyar helytállást kihasználva a bécsiek időt nyertek városuk védelmének kiépítésére. A magyar ellenállásnak és az új védelmi rendszernek köszönhetően a török képtelen volt Bécsset bevenni, ismét megmentettük hát a Nyugatot. Kilenc évvel később, amikor János király meghalt, a török újra próbálkozott, Szolimán ismét megjelent Magyarország déli határán. Hadserege a magyar Alföldön leégette a falvakat, megszállta a városokat, egészen Budáig menetelt. Az ország közepét az Oszmán Birodalom

részeként adminisztrálták: a nyugati és északnyugati vármegyék az úgynevezett királyi Magyarország, a Habsburgok vezetése alatt maradt. Kelet-Magyarország és a határoló északnyugati területek, a későbbi Erdélyi Fejedelemség egy török vazallus államot alkottak, melyek nemzeti függetlenségüket és önállóságukat nagyjából megtartották. A török háborúk megváltoztatták Magyarország képét, a török által megszállt területeken csak a parasztság maradt fenn. Az arisztokrácia és a közneveltség Erdélybe vagy császári területre menekült, a városok elnéptelenedtek. Budán, Pécsen, Kanizsán és Székesfehérváron török kaszárnyák épültek. A Királyi Magyarország a maga 880 km hosszú határvonalával hadszíntérré változott.

Az önálló Erdély gondolata Martinuzzi Fráter György horvát szerzetestől származik, aki tehetségénél fogva néhány éven belül János Zsigmond király tanácsadójává, majd Nagyvárad érsekévé lett. Martinuzzi felismerte, hogy Magyarország nincs abban a helyzetben, hogy kiűzze a törököt. Az adrianopoli békében – amelyet a császár a portával kötött 1567-ben – Magyarország három részre osztása elismerést nyert. Báthory István, Erdély fejedelme (1571–1576), később Lengyelország királya erős központi hatalmat épített ki, és így megszületett a kicsi, de független Transylvania, ahol a magyar államiság gondolata és a magyar kultúra menedékre talált.

Felesleges volna politikai összevisszaságokkal foglalkozni, amelyek a 16. században Magyarországot jellemezték, azonban vallásilag rendkívül fontos változás történt: a reformáció. A pápa és a katolikus Nyugat nem nyújtott segítséget a török ellen, így passzivitásával igencsak aláásta a katolikus egyház tekintélyét Magyarországon. A nép csalódott volt, és ebben a csalódottságban a reformáció emberközelibb tanai rohamosan terjedtek. Olyan intenzív volt a térhódítás, hogy csaknem egyidejűleg terjedt el itthon és bölcsőjében, Németországban. A szerzetesek a gondolat örök szabadságáról prédikáltak, gyalog jártak, szegények voltak, csakúgy, mint a nép. Hitüket a nép nyelvén hirdették, iskolákat és könyvnyomdákat alapítottak. Számtalan Biblia-fordítás jelent meg ekkor. A legjobban elterjedt Károli Gáspár 1590-es évi Bibliája, amely a magyar nyelv és irodalom fejlődéstörténetére éppoly hatást gyakorolt, mint a Luther-féle a németre. Magyarországon a protestantizmus mindig is szorosan kapcsolódott a humanizmushoz, ennek is köszönhető, hogy a reformáció itt nem vezetett vallásháborúhoz. A fizikai harc elhárult, azonban a katolikusok nem hagyhatták szó nélkül a reformáció térnyerését. Pázmány Péter személyében komoly szellemi vezérre találtak, aki önmaga testesítette meg a magyar ellenreformációt. Nemcsak csodálatos szónok, hanem a magyar nyelv nagymestere is volt. Igaz, hű volt a császárhoz, mégis egy tőle független, speciálisan magyar katolicizmus létrehozásán dolgozott. Működésének nem kisebb következménye az volt, hogy a túlnyomórészt protestáns lakosságú Nyugat-Magyarország visszatért a katolikus vallásra.

A 17. század első felét a szabadságharc és az ellenreformáció korszakának lehet nevezni. Ezen időszak egyik kiemelkedő alakja volt Bocskai István, a hazátlan ná vált parasztok és hajdúk vezetője. Ténykedésének okán a bécsi békében (1606) nemcsak Erdély függetlensége, hanem a Habsburg országrész vallásszabadsága és önkormányzata is biztosítottá vált.

1613 és 1629 között Bethlen Gábor volt Erdély fejedelme. Kis országának gazdasági és katonai hatalmát kiválóan megszervezte. Békét kötött Angliával, Hollandiával és Dániával. A Habsburgokat arra kényszerítette, hogy az 1606-ban kötött bécsi békét megerősítsék. Utóda, I. Rákóczi György fejedelem (1630–1648) Svédországgal szövetségelt, és sikerült neki a harmadik szabadságharcban Ausztria ellen Magyarország alkotmányát biztosítani és a vallásszabadságot Nyugat-Magyarországon helyreállítani.

I. Ferdinándtól II. Rudolfigl egyetértés volt Magyarország és a Habsburgok között. A Habsburgok a 17. században Magyarországot nem saját országnak, hanem

terhes gyarmatuknak tekintették. Többek között a Habsburg-háznak is köszönhetően egész Európában monarchisztikus abszolutizmus uralkodott. Ez az államforma politikai rendet, igazságot, virágzó gazdaságot és jólétet teremtett, csatornahálózatok és utak épülhettek. Magyarországnak azonban ez a hatalmi struktúra egy idegen, népellenes, gyarmatosító elnyomást jelentett. A nép nem hagyta válasz nélkül az általa megsínylelt abszolutizmust, mellyel szembeni ellenállása Wesselenyi-összeesküvésben csúcspontot ért el. Ez sajnálatos módon okot szolgáltatott Lipót császárnak, hogy az összeesküvés egyidejű leverésével elvegye Magyarország függetlenségét. Az országot ezt követően idegen katonaság szállta meg, és egy német helytartó kormányozta. Groteszknak tűnik, de pont ebben az évtizedben (1680–90) sikerült Lipótnak Magyarországot a töröktől véglegesen visszahódítani. A százötven éves török hódoltság megszűnt, de hatása felülmúlta a hazánkat ért minden katasztrófát, beleértve a mongolokat 1241-ben és az oroszokat 1944-ben. A Duna–Tisza közötti terület teljesen elmoctarasodott. A malária és a pestis miatt a lakosság átlagéletkora 28-31 év volt. Egy magyar vármegyében, amelyben 1525-ben még 199 falu létezett, maradt csupán 5. Ötszáz évvel ezelőtt Magyarország európai nagyhatalom volt. A vérvesztés, amit a török nekünk okozott, olyan nagy volt, hogy kérdéses, mikor is tudjuk kiheverni azt. „A németek megszabadították a töröktől, de kérdés, hogy a németektől ki fog megszabadítani?” – kérdezte egy erdélyi prédikátor, amikor 1688-ban Budára jött, ahol a lakosok még mindig szörnyű körülmények között éltek. A bécsi udvar nem törődött azzal, hogy Magyarországot újjáépítsék. A magyar földesuraknak csak magas váltságdíj ellenében adták vissza földjeinket, a szabad parasztságot ismét szolgaságra akarták kényszeríteni. Ennek az erőszakos és kizsákmányoló politikának köszönhetően négy évvel Buda visszafoglalása után Tokaj vidékén parasztlázadás tört ki, melynek vezetőjére Esze Tamás jobbágy személyében talált. Esze valamikor játszótársa volt annak a II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek, aki 1703-ban ebből a lázadásból szabadságharcra vált esemény sor élére állott, és aki Esze Tamást a kuruc hadsereg ezredesévé nevezte ki. A fiatal Rákóczi Ferenc Ausztriában, szigorúan császárhű, mérsékelt és katolikus szellemben nevelkedett, már nagykorúként telepedett át székhelyére, Sárospatakra. Másfél millió hold területtel ő volt az ország leggazdagabb földesura, ennek okán mindig is úgy tekintették, mint egyetlen lehetséges vezérét a magyar népnek, a magyar szabadságharcnak. A felkelést vezetve Rákóczi először Franciaország segítségét kérte, de hiába – Magyarország tragédiája, hogy folyamatosan a Nyugat segítségét kérte, ahonnan fegyver helyett mindig segélycsomagok és konzervdobozok érkeztek. Rákóczinak hadseregére, fegyverekre, politikai és katonai vezetésre volt szüksége. Immáron nem parasztlázadásról beszélhetünk, hanem Magyarország felszabadítása volt a cél („Pro Patria et Libertate”). Rákóczi szisztematikusan maga mögé állította az országot: biztosította a jobbágyokat, hogyha részt vesznek a harcokban, szabad paraszttá válhatnak; Károlyi Sándor, Szatmár főispánja egész hadseregével átpártol hozzá; a császári ezredes Vak Bottyán feladta Zólyom várát, és néhány héttel később nála jelentkezett. Egész Magyarország kisenemessége, parasztsága és a városi polgárság mind Rákóczi mellé állott, aki így egy ütőképes hadsereggel (480 ezer katona élelmezéséről kellett gondoskodnia) rendelkezhetett.

Az ország felszabadítása hihetetlenül gyorsan valósult meg. Rákóczi (csakúgy, mint társa, Bercsényi Miklós kancellár) jellemére, bátorságára, tisztességére és önzetlenségére nem lehet elég dicsérő szót mondani. Egy kétszáz éves vallásháború után sikerült az ország egységét megvalósítani. Román, szlovák és magyar parasztok először harcoltak önkéntesen ugyanazon zászló alatt. Bárók és grófok szolgáltak a polgár generális Czelder Orbán és az egykori jobbágy Esze Tamás vezetése alatt. A korlátlan egysége a népnek, amely a szakadék szélén állott, hősieles elkötelezettségében elfelejtette az osztály-, vallási és faji különbségeket. Ritka, csodála-

tos és hihetetlen tünemény volt ez a magyar történelemben. Érzékelhető volt, hogy ez a képzőművészek iránt nagy érdeklődést mutató széplélek nem sokáig maradhat Magyarország fejedelme. Lassan a magyar és a császári udvar megunta az örökös hadakozást, de Rákóczi nem adta fel a harcot, végül törökországi emigrációba kényszerült. A szabadságharc elveszett, a magyar népet és nemzetiséget Bécs előbb gyarmatosítani, majd németesíteni akarta – ha ez nem sikerül, akkor elpusztítani. A szatmári béke (1711) után egy újabb lázadástól félve a Habsburgok lerombolták a magyar várakat és kastélyokat, csupán néhány templomot hagytak meg. Ugyanakkor elismerték Magyarország alkotmányát, a Habsburg-korona alatt a feudális Magyarországot magától értetődőnek találták, a magyar nemzet továbbélése politikai síkon biztosítva volt. Mária Terézia (1740–80) uralkodása alatt – akinek trónra lépése után azon nyomban kitört az osztrák örökösödési háború, mi több, Szilézia miatt a hétéves háború is akkor vette kezdetét – a parasztokat halatlannul nagy adókkal sújtották, helyzetük egyre csak romlott. Mária Terézia azon fáradozott, hogy a magyar nemességet Bécsbe csalogassa, ami a magyarországi hatalmas állapotoknak köszönhetően igen könnyen sikerült is. Bécs a magyar nemességnek egy csodaváros volt, ahol a Hofburg volt a világ bálterme, Schönbrunn pedig maga a mennyország. A magyar arisztokrácia az év legnagyobb részét külföldön töltötte, tagjai idegen családokba házasodtak be, birtokaikat pedig külföldi intézők adminisztrálták. A földbirtokosok és jobbágyok között megszűnt a kapcsolat, nemes és nem nemes között elmélyült a szakadék. A kizsákmányolás megkezdődött, a nemesség igényei a lehetetlennel voltak egyenlők. Folyamatosan Versailles-t akarták utánozni, értelmetlenül költekeztek, törekedtek a fényűző életre. A több profit reményében a legtöbb földbirtokos áttért a majorgazdálkodásra, azonban a pénzhiány miatt nem hivatásos gazdákat, hanem jobbágyokat alkalmaztak. Két másik, a magyar horizontot százötven évig jellemző probléma is felmerült, ami később az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásához vezetett. Magyarország egy agrárország, de ahhoz, hogy ezt készpénzre váltsa, a gazdaságát erősítse, szüksége volt egy agrár- és termékfeldolgozó iparra. 1711-től 1918-ig a bécsi udvar mindent megtett azért, hogy a magyar ipart már csírájában elfojtsa. Időközben kormányok cserélődtek, gazdasági körülmények változtak, de Bécs macakcul ragaszkodott az elveihez, melynek következtében korábbi, hibás döntését nem változtatta meg.

Bécs a 18. század folyamán az ország szemében mind gyűlölni valóbbá vált. Erősítette természetesen az általános haragot és ellenszenvet a direkt Párizsból érkező hír, mely a francia forradalom kezdetét méltatta. Batsányi János költő üdvözölte is a forradalmat, és felszólította a magyarságot, hogy figyelmét Párizs felé fordítsa. Lelkiekben azonosulni tudtunk a forradalommal, de még így is az ország egy távoli, valószínűtlen színjátéknak tekintette a tőle 1000 km-re zajló eseményeket.

A 18. század elején három és fél millió lakosa volt Magyarországnak (1502-ben öt és fél millió). Közép- és Dél-Magyarországon egész országrészek haltak ki. A magyar Alföldön három napig lehetett úgy utazni, hogy füstölgő kémény sejtett volna fel a távolban. Nyolcvan évvel később a bécsi udvar telepítési akciójának és mezőgazdasági újrászervezésének köszönhetően az országnak nyolcmillió lakosa volt. Először fordult elő, hogy a Habsburgok a szokásos hatalmi politika helyett egy egészséges gazdaságpolitikát folytattak. Sok tízezer német parasztot telepítettek a nagybirtokosok földjeire. Sváb szigetek létesültek Tolna, Baranya és Békés vármegyékben (Békésben szlovák kisebbség is megjelent), illetve számon tarthattunk egy német övezetet Buda körül. Miután a telepítési politika az ország szívében egy nagyszámú német kisebbséget eredményezett, a magyar történetírás ezt kritizálta és szidta. A magyarságot ugyanakkor emlékeztetni kell arra, hogy a telepések éppen a magyar mezőgazdaság javát szolgálták a német paraszt szorgalmával, ügyességével és szívósságával. Ezen kitartó és hozzáértő munka okán viszont

a németek olyannyira megerősödtek, hogy eredményeik és ezzel együtt járó jólétük visszatetszést, gyűlöletet keltett. Igaz, ehhez az ellenségeskedéshez az is hozzájárult, hogy önmagukat egy osztrák kisebbségként definiálták, amely abban az időben nem volt ép okos dolog. 1848–49-ben a sváb parasztok a Habsburgokhoz hűek maradtak. Utakat építettek, településeket virágoztattak fel, aminek következtében ismét beindult a gazdaság, és nem utolsósorban az adminisztráció is visszatért a mindennapokba. Magyarország ekkor, illetve a napóleoni háborúk idején csendesen gyogyult.

A 19. század első huszonöt éve eseménytelen volt, és mégis a magyarok tudatában összekeveredett a múlt és a jelen. A századfordulón a magyar arisztokrácia franciául beszélt, a dzsentriréteg pedig latinul. Huszonöt évvel később ugyanez az arisztokrácia magyar iskolákat alapított falun, agrárakadémiákat a kisvárosokban. A Lánchidat tervezték, beszéltek az általános adókötelezettségről, a hazai ipar fejlesztéséről, a folyók szabályozásáról. Hogyan mehetett végbe egy ilyen nagy horderejű változás az akkori politika teljes mozdulatlanságában? A válaszadáshoz segítségül hívhatjuk az irodalmat és a színházat, mivel ezekben az években a magyar irodalomtörténet egybeforr az ország történelmével. A 19. század elején a magyar ember nem volt tudatában a múltjának. Ez egy, az összetartozást rendkívül gyengítő tényező, mivel a népet nyelve és történelme tartja össze, határozza meg csak úgy, mint barátokat a közös élmények. A magyar kultúra a hagyományok és a nyelv ötvözete, egymást kiegészítik. A magyar nyelv azonban nem volt elegendő elvont gondolatok kifejtésére, hiányoztak az orvosi, filozófiai, kémiai, esztétikai szakkifejezések. Csupán néhány ezer szóval rendelkezett, azonban megújításához sok és békés időre volt szükség. Dicséret illeti Kazinczy Ferencet, barátait és munkatársait, akik nagy szorgalommal kovácsoltak új szavakat, neveket: a magyar szókincset háromszorosára kellett növelniük. A nép ezt persze ellenezte, nem akarta saját anyanyelvét újra megtanulni, megújítani.

Ennek a kornak, sőt az egész 19. századnak két igen fontos személyisége volt: gróf Széchenyi István Nagycenkről (Dunántúl) és ellenfele, Kossuth Lajos. Egyetlen dologban értettek egyet, a polgári-demokratikus változások elérésében. Széchenyi modernizálni akarta a mezőgazdaságot, a külkereskedelmet és minden egyebet. Saját „jólét nélkül nincs demokrácia” elvét követte. Kossuth ezzel ellentétben úgy látta, hogy a kereskedelem és ipar fejlesztése sokkal fontosabb, mint a mezőgazdaságé. Csodálatos szónok volt a benne lakozó, és a tömegre nagy hatással bíró energiája nélkül a szabadságharc talán el sem indult volna. De mit ért el vele? Elviekben sokat, azonban vele ellentétben Széchenyi céljai megvalósíthatók és reálisak voltak: az első, Dunát átívelő híd, a Lánchíd megépítése, amelynek kivitelezésére személyesen hozta el Angliából Adam Clark mérnököt, és amelynek finanszírozására részvénytársaságot hozott létre. Megalapította a Magyar Tudományos Akadémiát, illetve a Duna–Tisza szabályozása (melynek eredményeképpen lehetségessé vált a hajózás egészen a Fekete-tengerig) is az ő nevéhez fűződik.

A magyar történelem nem fejeződött be, helyszűke miatt nem térhetek ki Jókai és Petőfi szerepére

■ A történelmi elmékedések mellett helyénvaló néhány szót szólni a zenéről, amely által Magyarország az egész világon különösen ismertté vált. A magyar népzenét nem szabad összekeverni a magyar, szerb, román, szlovák stb. elemeket is tartalmazó cigányzenével. Liszt Ferenc munkáit nem lehet magyar zenének nevezni, holott az egész világon annak tekintették. Alighanem legismertebb munkája a Rákóczi-induló, amelyet a kuruc időkből származó népdalokból állított össze. Nemzetközi jellegű zenét komponált, mégis a magyar nép dalait szerette halálíg. A magyar népdalok eredeti feldolgozását Bartók Bélának és Kodály Zoltánnak kö-

szönhetjük. Évtizedekig a nép között éltek, és feljegyezték az ősi dallamokat, hogy azokat az elfeledéstől megmentsék. A magyar operettekről sem feledkezhetünk meg mivel a magyarság a világnak ebben a műfajban is nagy neveket ajándékozott: Lehár Ferenc és Kálmán Imre Bécsből Londonig, Párizstól Rio de Janeiróig hódították meg a színpadokat.

Utószó

■ Sok munkával állítottam össze ezt a magyarság tragikus sorsáról szóló írást. Igaz, a tankönyvekben mindez benne van, és az idősebb generációk számára nem jelentenek újdonságot. A fiatalokat megszólítani – akik csak a napi hírekkel foglalatostkodnak, és a tévécsatornák adásaiból tájékozódnak – azonban igen fontos. Ebben a rohanó világban elmélyülésre, olvasásra sokuknak nincs ideje. Lehetséges ellenben, hogy ebbe a könyvbe ők is belelapoznak majd, és rádöbbennek, hogy a magyarságnak milyen tragikus sorsa is volt az évezredek folyamán. Ők is részesei ennek a történelemnek, sorsuk Isten kezében van.

2013. október havában

